

Богдан Якимович

“МІЖНАРОДНА БІБЛІОТЕКА” ІВАНА ФРАНКА (1912–1914)

Серед видавничих проєктів Івана Франка особливе місце займають його сім видавничих серій: “Дрібна бібліотека” (1878–1880), “Наукова бібліотека” (1881), “Літературно-наукова бібліотека” (1889–1897), “Хлопська бібліотека” (1910–1912), Універсальна бібліотека (1910–1912), “Міжнародна бібліотека” (1912–1914), “Всесвітня бібліотека” (1914–1916)¹. Аналіз виходу у світ цих видавничих серій свідчить: “Дрібну бібліотеку” І. Франка видавав разом з друзями – М. Павликом, І. Белеєм, Є. Олесницьким, Є. Озаркевичем та ін.; на програму видання книжок серії “Наукова бібліотека” мали безпосередній вплив думки М. Драгоманова та М. Павлика; “Хлопська бібліотека” була публіцистичним додатком до офіційних органів радикальної партії – газет “Народ” і “Хлібороб”. Дві серії (“Універсальну бібліотеку” та “Всесвітню бібліотеку”) І. Франко видавав з колегами-видавцями – відповідно з О. Пашуком та І. Калиновичем.

Самостійно, власним накладом, І. Франко видавав “Літературно-наукову бібліотеку” та “Міжнародну бібліотеку”. Якщо вихід у світ “Літературно-наукової бібліотеки” припав на пік його літературної та громадської діяльності, то “Міжнародна бібліотека” виходила тоді, коли він тяжко хворів², що часом впливало назагал і на програму серії, і на його думки й висновки у передмовах та післямовах.

Про своє бажання розпочати власну видавничу серію “Міжнародна бібліотека” І. Франко заявив вперше в додатку до першого числа серії під назвою “Перспект видавництва” “Міжнародна Бібліотека”³. Згідно з викладеними тут міркуваннями,

¹ Про “Дрібну бібліотеку” і “Наукову бібліотеку” – див. розділи нашої монографії: Б. Якимович. *“Книга, просвіта, нація”*. Львів, 1996. С. 42-80, 151-166; про “Літературно-наукову бібліотеку”: Новий етап видавничої діяльності Івана Франка: “Літературно-наукова бібліотека” // *Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин*. Львів, 1998. С. 571-577; про “Всесвітню бібліотеку”: *Матеріали V Конгресу Міжнародної Асоціації Україністів. Літературознавство*. Чернівці, 2003. Кн. 2. С. 165-172; дослідження про “Універсальну бібліотеку” подано до наукового збірника на честь проф. Р. Зорівчак, а стаття про “Хлопську бібліотеку” побачить світ у матеріалах VI Конгресу МАУ, який відбувся у червні 2005 р. у м. Донецьку. Якихось спеціальних досліджень, за винятком окремих праць О. Дея про “Дрібну бібліотеку” та принагідних згадок, про книжки цих видавничих серій у працях франкознавців немає. Енциклопедичну статтю про “Міжнародну бібліотеку” див.: Б. З. Якимович. *Міжнародна бібліотека // Українська літературна енциклопедія*. Київ, 1995. С. 371.

² Про це детально див.: Я. Мельник. *Остання часть дороги ... Іван Франко в 1914–1916 роках*. Львів, 1995. 72 с.

³ А. С. Афанасьєв (Чужбинський). *Українські поезії / Видане й передмова Івана Франка*. Львів, 1912 (“Міжнародна бібліотека”). Вип. 1). С. 129-133. Цей проспект, який, на жаль, не друкувався в жодному пізнішому виданні творів І. Франка, в т. ч. і в 50-ти томовому зібранні його творів, має дуже важливе значення для розуміння його видавничої діяльності в останні роки життя.

наприкінці 1909 р. О. Пашук без погодження із співвидавцем, І. Франком, видав нереальний проспект “Універсальної бібліотеки”. До того ж, ніякої письмової угоди між О. Пашуком та І. Франком укладено не було. Тому дійшло до конфлікту – І. Франко пориває з О. Пашуком, залишає за собою власність на 8 книжок з серії “Універсальна бібліотека”, а саме:

Франко Іван. “Цар і аскет”	– ц. 60 с.
Слачич Євген. “Крайня Північ – вітчизна людскости”	– ц. 30 с.
Менандер. “Право дитини”	– ц. 20 с.
Герцен Александер. “Спомини з еміграції”	– ц. 20 с.
Франко Іван. “Три святі грішниці. Старохристиянські легенди”	– ц. 30 с.
Франко І. “Іван Вишенський”	– ц. 50 с.
Плятон. “Сімпозион”	– ц. 40 с.
Апулей. “Амор і Психе”	– ц. 30 с. ⁴

Оскільки проспект датований 10–13 травня 1912 р.⁵ (передне слово до першого випуску – 10 січня 1912 р.), ми можемо з великою вірогідністю твердити – перша книжка серії “Міжнародна бібліотека” побачила світ в середині 1912 р. Досить точно можна датувати вихід останнього, 14-го, випуску серії – студії з приводу Шевченкових поем “Сон” і “Кавказ” під назвою “Темне царство”: “Передне слово” до неї датоване 23 лютого 1914 р., книжка приурочена до 100-літнього Шевченкового ювілею, тобто побачила денне світло в березні того ж року. Отже, 14 випусків “Міжнародної бібліотеки” з’явилося за якихось 18 місяців. Практична регулярність виходу кожного випуску серії – 1,5 місяці, причому в 1912 р. вийшло п’ять книжок, у 1913 – вісім, у 1914 р. – одна. Остання книжка серії “Міжнародна бібліотека” побачила світ тоді, коли І. Франко уже почав співробітництво у “Всесвітній бібліотеці” І. Калиновича⁶. Вони познайомилися 6 грудня 1913 р., а вже 9 грудня того ж року І. Калинович запропонував Франкові співпрацю⁷. Оскільки І. Калинович до видання серії “Всесвітня бібліотека” залучив низку підприємців-українців з Борислава, І. Франка легко зрозуміти. Видання книжок серії “Міжнародна бібліотека” власним коштом, очевидно, його обтяжували, а умови співпраці з І. Калиновичем були вигідні – той дуже цінував особисте знайомство з велетом української культури.

Але повернемося до видавничої серії “Міжнародна бібліотека”. Її 14 випусків можна поділити на п’ять груп⁸:

I. І. Франко – упорядник

Вип. 1. Афанасьєв-Чужбинський А. Українські поезії – 136 стор.

II. Літературознавчі студії І. Франка

Вип. 2. Каменярі. Український текст і польський переклад
Дещо про штуку перекладання – 23 стор.

⁴ Там само. С. 131.

⁵ Там само. С. 133.

⁶ Першим випуском серії стала книжка: Ф. Шіллер. *Поезії* / Вступ О. Грицяя, приміт. І. Калиновича. Львів, 1914.

⁷ Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України (далі – ІЛ). Від. рукописів. Ф. 3/1630. С. 191.

⁸ Тут подано скорочений опис серії видань “Міжнародна бібліотека”. Повний опис – в додатку № 1 до цього дослідження.

Вип. 14. Темне царство. Студія з приводу Шевченкових поем “Сон” і “Кавказ”	– 47 стор.
<i>III. Власні твори І. Франка</i>	
Вип. 7. Рутенці. Типи галицьких русинів із 60-тих та 70-тих рр. мин. в.	– 42 стор.
<i>IV. Переклади І. Франка з чужоземних літератур з широкими коментарями перекладача</i>	
Вип. 4. Пісня Дебори Найдавніша пам’ятка старогейбрейської поезії	– 32 стор.
Вип. 5. Дантова друга любов	– 33 стор.
Вип. 9. Найстарші пам’ятки німецької поезії IX-XI вв.	– 64 стор.
Вип. 11. Алькай і Сапфо	– 50 стор.
Вип. 13. Джон Мільтон. Самсон Борець	– 114 стор.
<i>V. Публікація джерел, пов’язаних з історією культури українського народу, і ґрунтовний коментар до них</i>	
Вип. 3. Притча про сліпця і хромця	– 16 стор.
Вип. 6. Шість записів князя Іллі Константиновича Острожського з 1535–1540 рр.	– 40 стор.
Вип. 8. Молитва за ворогів	– 21 стор.
Вип. 10. П’яницьке чудо в Корсуні	– 31 стор.
Вип. 12. Котра віра ліпша. Інтермедія Жида з Русиним	– 47 стор.

Якщо підрахувати обсяг друку серії, то вона складає назагал 696 сторінок формату 16°. Якщо врахувати тривалість видання (1,5 року), хвороби І. Франка, зайнятість підготовкою до друку інших праць, то слід констатувати високу інтенсивність видавничої діяльності Франка під час виходу у світ серії “Міжнародна бібліотека”.

А праця І. Франка поза виданням серії “Міжнародна бібліотека” була справді великою. Як свідчить тільки його листування того періоду, насамперед зі своїм учителем, В. Ягічем, він дуже багато працює над джерелами з історії церковно-слов’янської літератури⁹ і над фундаментальним дослідженням “Студії над українськими народними піснями” (лист від 26 березня 1913 р.)¹⁰ та завершує проект, який його розорив матеріально і приніс дуже багато прикрощів – видання т. зв. твору А. Міцкевича “Wielka utrata”, що побачив світ перед латинським Різдом у грудні 1913 р.¹¹ 13 квітня 1913 р. помер його син Андрій, що було дуже важким ударом для тяжкохворого письменника – пішов з життя талановитий дослідник і батьків помічник, котрий був особистим секретарем Франка¹².

Історія появи у світ першої книжки серії “Міжнародна бібліотека” заслуговує на кілька зауваг. І. Франко достатньо високо цінував творчість Олександра Афанасьєва-Чужбинського і давно задумував видати збірничок поетичних творів цього поета

⁹ І. Франко. *Зібрання творів: У 50-ти т.* Київ, 1986. Т. 50. С. 399, 401, 405-406, 409.

¹⁰ Там само. С. 407.

¹¹ Про це – наше окреме дослідження з умовною назвою “Wielka utrata” – історія одного контраверсійного видання Івана Франка, що готується до друку.

¹² Про смерть сина Андрія І. Франко мужньо сповіщає В. Ягіча в листі від 27 квітня 1913 р. Див.: І. Франко. *Зібрання творів: У 50-ти т.* Т. 50. С. 408-409.

і етнографа, приятеля Т. Шевченка, автора багатьох творів російською мовою. До збірника творів О. Афанасьєва-Чужбинського І. Франко написав “Передне слово”, де згадує про свою ініціативу видати в Українсько-Руській Видавничій Спілці спомин Афанасьєва про Т. Шевченка¹³, а також нарис “Александр Степанович Афанасьєв-Чужбинський”, який є піонерською працею про цього діяча української культури. Даючи професійну оцінку його творчості, зокрема працям з української етнографії та літературної критики, а також поезіям українською та російською мовами, І. Франко високо підносив вартість “Словаря малоруського наречія”, що надрукований у 9-му томі Зібрання творів Чужбинського за редакцією П. В. Бикова. Він, зокрема, пише: “я можу сказати, що його вартість зовсім не мала і з річового, і з методичного боку. Хоча правопис старий, то все-таки автор силкуєть ся передати кожде українське слово в його питомій звуковій формі з наголосами, дуже часто звертає увагу на діалекти, особливо чернігівської та харківської губернії, цитує немало українських приказок та народніх пісень, а декуди також давнійші праці про українську старовину для пояснення застарілих та малозрозумілих слів”¹⁴. Власне, І. Франко був чи не перший, хто дав високу оцінку цій важливій лексикографічній праці О. Афанасьєва-Чужбинського, яка не втратила свого значення до наших днів і яку через особисту неприхильність до автора не хотіли належно оцінити тодішні українські мовознавці¹⁵.

Отже, підкреслюю, нарис про творчість О. Афанасьєва-Чужбинського є внеском в українське літературознавство, але хибує серйозною помилкою І. Франка в атрибуції деяких творів цього письменника. З невідомих причин І. Франко приписує О. Чужбинському низку творів його сучасника Миколи Жука, що побачили світ вперше у 1862 р. під псевдонімом “Хрущ” в часописі “Основа”. Ось легковажна цитата з Франкової праці: “З українських поезій особливо гарно відбили ся його вояцькі часи в поезії “Парубоцький жаль”, що була поміщена в Основі 1862 р. під псевдонімом “Хрущ”. Що за сим псевдонімом криєть ся не хто инший, як Александр Афанасьєв, на се в мене є доказ у двох рукописних зшитках віршів Хруща, які я одержав із Київа в р. 1884”¹⁶. І це І. Франко твердить, не маючи зразків почерку О. Афанасьєва, без власного глибокого аналізу інших творів письменника, що було притаманне Франкові. Далі – більше. І. Франко розшукує у своєму архіві надіслані йому з Наддніпрянщини рукописні зшитки, безпідставно зараховує до творів О. Афанасьєва-Чужбинського поеми “Чари” та “Безбатченко” і видає їх під цим іменем. На нашу думку, це вже був результат важкої хвороби І. Франка – подібним волонтаристським способом він зарахував до творів А. Міцкевича поему “Wielka utrata”, не зважаючи на висновки авторитетних міцкевичезнавців Брікнера і Бігеляйзена¹⁷.

¹³ Очевидно йдеться про переклад “Воспоминаний о Т. Шевченко” О. Афанасьєва з відомого І. Франкові видання: А. С. Афанасьєв (Чужбинський). *Собрание сочинений* / Под ред. П. В. Быкова. Санкт-Петербург, 1891. Т. 6. С. 417–540.

¹⁴ І. Франко. Александр Степанович Афанасьєв-Чужбинський // А. С. Афанасьєв (Чужбинський). *Українські поезії* ... Львів, 1912. С. 14.

¹⁵ Там само. С. 13.

¹⁶ Там само. С. 11.

¹⁷ Г. Бігеляйзен. Мої спомини про Івана Франка // *Спогади про Івана Франка* / Упоряд. М. Гнатюк. Львів, 1997. С. 272-273.

І що цікаво – дослідник О. Дей у своєму (чи Я. Дашкевича)¹⁸ “Словнику українських псевдонімів”, твердить: “Хрущ” – Афанасьєв, Олександр¹⁹. (Тут також читаємо: Основа, 1862; альм. “Рада” – К., 1883. Дж. див.: А. Чужбинський. *Українські поезії*, вид. “Міжнародної б-ки”, ч. 1 (в передмові І.Франка, 1912)). Як бачимо, авторитет І. Франка був такий великий, що його слова сприймали як істину в останній інстанції. І тільки в 1972 р. Микола Пилипович Гнатюк, готуючи до друку томик творів Олександра Афанасьєва-Чужбинського, спростував помилку І.Франка в розвідці “Микола Петрович Жук (Хрущ)” та опублікував ці твори незаслужено забутого українського поета в додатку до книжки під прізвиськом справжнього автора²⁰.

До речі, певне зациклення І.Франка з приписуванням О. Афанасьєву-Чужбинському творів М. Жука тягнеться, принаймні, з 1902 р., коли Франко готував свою знамениту антологію “Акорди”²¹ і куди він не включив твори цього цікавого поета пошевченківської доби. (Нагадую, перша публікація поезій М. Жука (1833–1900) була вміщена в часописі “Основа” 1862 р., тобто він підставово потрапляв до хронологічних рамок антології). Через помилку І. Франка твори М. Хруща як твори О.Афанасьєва-Чужбинського ввійшли до “Антології української поезії”, що її упорядкував у 50-х роках ХХ ст. М. Рильський, зокрема уривки з поеми “Безбатченко”²², яка Франкові сподобалася своєю поетичністю і змістом.

У четвертому розділі першої книжки серії “Міжнародна бібліотека” І. Франко подає дев’ять власних перекладів російськомовних поезій О. Афанасьєва-Чужбинського, а саме: 1. *Вартовий*²³, 2. *Серце*, 3. *Під неділю*, 4. *Українська душа*, 5. *Зірнька*, 6. *Хмарка*, 7. *Буря*, 8. *Парубоцька правда*, 9. *Руська пісня*. Оскільки усі вони за змістом українські, то підбірка перекладів І. Франка є добрим внеском в українську культуру. Якщо врахувати, що наприкінці першого випуску “Міжнародної бібліотеки” подано згаданий цінний проспект видавництва “Міжнародна бібліотека”, то назагал цей томик є справді видатним явищем у видавничій діяльності Франка.

¹⁸ Про авторство Я. Дашкевича на цю працю див.: С. Білокінь. До питання про авторство “Словника українських псевдонімів”: Документи і матеріали // *Марра mundi*. Львів; Київ; Нью-Йорк, 1996. С. 830–874.

¹⁹ О. І. Дей. *Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.)*. Київ, 1969. С. 384.

²⁰ О. Афанасьєв-Чужбинський. *Поезії* / Вступ. ст. М. П. Гнатюка; Упоряд. текстів та приміток П. П. Рогача. Київ, 1972 (Серія “Бібліотека поета”). 223 с. Додатки М. П. Гнатюка див.: С. 133–200. Проте в найавторитетнішому виданні (І. Франко. *Зібрання творів: У 50-ти т.* Київ, 1983. Т. 39), де надруковано передмову Івана Франка до збірки О. Афанасьєва-Чужбинського “Українські поезії”, на с. 619 читаємо: “Хрущ” – під цим псевдонімом в “Основі” міг друкуватися також український поет Жук Микола Петрович (1833–1900)”. Як бачимо, знову вжито умовний спосіб, хоч М. П. Гнатюк цю помилку спростував одинадцятьма роками раніше.

²¹ *Акорди: Антологія української лірики від смерті Шевченка* / Уложив І. Франко. З ілюстраціями Юліяна Панькевича. Львів, 1903. 316 с. Див.: Б. Якимович. Антологія “Акорди”: шедевр українського книговидання ХХ ст. // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2004. Вип. 12: Ювіл. зб. на пошану чл.-кор. НАН України Миколи Ільницького. С. 353–373.

²² Див.: Уривки з поеми “Безбатченко” // *Антологія української поезії* / Упорядник тому і вступ. ст. М. Рильського. Київ, 1958. Т. 1. С. 157–162.

²³ З незрозумілих для мене причин поезія “Вартовий” (в оригіналі “Русській салдатъ”: А. С. Афанасьєв-Чужбинський. *Собрание сочинений*. Т. 9. С. 43–44) не потрапила до додатку цитованої вище книжки з “Бібліотеки поета” (Київ, 1972. С. 121–130).

Друга група видань – це літературознавчі студії І. Франка. У передмові до статті “Каменярі. Український текст і польський переклад, дещо про штуку перекладання” Франко пише: в цій розвідці (вперше опублікованій в книжках № 13-14 та 15-16 часопису “Учитель”) “розібрано з історично-літературного та естетичного погляду мій вірш “Каменярі”, а також порівняно український оригінал із польським перекладом, якого доконав молодий український письменник Сидір Твердохліб. З уваги на педагогічне значіння сеї розвідки для школярів та вчителів, яким аж надто часто бракує відповідного руководу для розбирання, пояснюваня та оцінки літературних творів, видаю її окремо книжечкою. Надію ся, що й поза шкільними сферами, вона знайде собі прихильників і мати ме значіння для виробленя літературного смаку”²⁴.

Справді – це чудовий взірець того, як треба робити аналіз перекладів з близьких мов, яке треба мати Франкове розуміння теорії і практики перекладу. Книжка є добрим посібником з контрастивної лінгвістики тим паче, що, за переконанням І. Франка, “переклади чужомовних творів, чи то літературних чи наукових, для кожного народу являють ся важним культурним чинником, даючи можливість широким народнім масам знайомити ся з творами й працями людського духа, що в інших краях у ріжних часах причиняли ся до ширеня просвіти та підійманя загального рівня культури”²⁵.

Останньою книжкою серії “Міжнародна бібліотека” і другою в другій її групі є ювілейне видання Франкової розвідки “Темне царство” – студії з приводу Шевченкових поем “Сон” і “Кавказ”. Ця студія була написана 1881р. у Нагуєвичях як друга частина шевченкознавчого дослідження, що розпочиналося розбором “Гайдамаків”. Обидві частини були надруковані в часописі “Світ” (1881, №№ 8-9, с. 168-171; № 10, с. 171-172; № 11-12, с. 195-199; № 13, с. 221-224). Автор вважав за потрібне передрукувати лише другу частину студії – “як річ на мою думку досить заокруглену та непередавнену”²⁶. Таке бачення ще раз засвідчує, що і на схилі свого віку І. Франко щиро шанував творчість Кобзаря.

Єдиною книжкою серії “Міжнародна бібліотека”, де І. Франко опублікував власні твори, став вип. 7 “Рутенці. Типи галицьких русинів із 60-х та 70-тих рр. мин. віку”. Ця книжка є дуже важливою для дослідників життя і творчості І. Франка насамперед своїм “Переднім словом”, написаним 17 грудня 1912 р. По суті, це спогад І. Франка про роки навчання у Дрогобицькій гімназії, про побут, товаришів, професорів, зокрема Емерика Турчинського та Івана Верхратського. І. Франко застерігає своїх біографів: “Гімназіяльні студії, які пройшов я в Дрогобичі, при всій бідности, через якої довело ся мені жити як ученикови з під селянської стріхи, не були для мене таким тяжким часом, як догадується дехто з тих, хто пробував на основі моїх

²⁴ І. Франко. *Каменярі. Український текст і польський переклад*. Дещо про штуку перекладання. Львів, 1912. С. 3.

²⁵ Там само. С. 5.

²⁶ І. Франко. *Темне царство. Студія з приводу Шевченкових поем “Сон” і “Кавказ”*. Видана для вшанованя сотих роковин уродин Тараса Шевченка. Львів, 1914. С. 3. Цей непересічний твір Франка до 150-річчя від дня народження письменника перевидав М.І. Гнатюк з ґрунтовним коментарем у збірнику “Іван Франко. Шевченкознавчі студії” (Львів, 2005. С. 56-77). У 50-ти томнику цей твір опубліковано з купюрами.

літературних праць komponувати собі мій житєпис”²⁷. Поруч з автобіографічним листом до М. Драгоманова від 26 квітня 1880 р., який той опублікував у збірці “В поті чола” (Львів, 1890), “Переднє слово” до збірки “Рутенці” є дуже важливим джерелом до біографії І. Франка, спростовує багато вигадок навколо його особи, які зустрічаємо в творах низки давніших і сучасних есеїстів.

У зв’язку з виданням “Рутенців” впливає кілька цікавих деталей для біографів і дослідників творчості І. Франка. Публікація в “Громадському друзі” (1878) нарису “Патріотичні мотиви” наштотувала І. Франка на ідею “у ряді образків змалювати деякі типи та появи з життя галицько-руської інтелігенції”²⁸. Того ж року він познайомився з польським письменником і поетом Миколою Бернацьким (1836–1901, псевдонім Родоць) та власником польської книгарні Адамом Домініком Бартошевичем – відповідно редактором і видавцем “Tygodnia Literackiego, Artystycznego i Naukowego”. Невдовзі для цього авторитетного тижневика у 1878 р. І. Франко написав чотири нариси під спільним заголовком “Ruteńcy”, “та тільки три з них були оголошені друком у тій письмі, а четвертий, що мав титул “Демократа”, застряг десь у редакційній теці”²⁹.

Готуючи вип. 7 “Міжнародної бібліотеки” під назвою “Рутенці”, І. Франко включив до цієї збірки, легко поредагувавши, автопереклади таких оповідань з часопису “Tydzień...”: “Молода Русь”, “Звичайний чоловік”, “Знеохочений”³⁰ та україномовний нарис “Патріотичні мотиви” з часопису “Громадський друг”. Наомість, четверте оповідання “Демократ”, яке він написав польською мовою для “Tygodnia...”, невідоме досі франкознавству.

Як свідчать авторитетні польські книгознавчі праці, архів Бартошевичів у 1928 р. був подарований місту Лодзь, де створено Міський музей історії і мистецтва ім. Й. і К. Бартошевичів. Після реорганізації в 1935–1936 рр. та в 1945 р. цієї установи її збірки поділено між Музеєм мистецтв (колекція мистецька), міською бібліотекою ім. Варинського (друки) і Воеводським державним архівом (рукописи)³¹. Отже, саме в Лодзі є надія розшукати невідомий нам твір І. Франка, який би логічно довершив цикл “Рутенці”.

Цикл “Рутенці” цінний не тільки з художнього, а й з історико-психологічного боку. Автор дуже добре підмічає специфіку мислення, а відтак і діяльності окремих представників галицької інтелігенції, які виробляються у другій половині ХІХ ст. під впливом недержавного статусу українського населення на своїх етнічних територіях та тиску австрійського і польського чинників. Мабуть, саме в цьо-

²⁷ І. Франко. Переднє слово // Його ж. *Рутенці. Типи галицьких русинів із 60-тих та 70-тих рр. мин. віку*. Львів, 1913. С. ІІІ. Опубліковано також: І. Франко. *Зібрання творів: У 50-ти т.* Київ, 1975. Т. 15. С. 7. До речі, цей том упорядкувала і підготувала коментарі Н. О. Вишневецька (осн. текст збірки “Рутенці”. С. 7-41, коментарі: с. 483-487). У порівнянні з низкою інших приміток, коментування циклу “Рутенці” є вельми ґрунтовним і може служити за зразок.

²⁸ Там само. С. ІХ.

²⁹ Там само. С. Х.

³⁰ Про автопереклад І. Франка див.: Т. І. Пачовський. Питання адекватності в оповіданнях І. Франка польською і українською мовою // *Іван Франко: Статті і матеріали. Міжвідомч. республ. зб.* Львів, 1966. Вип. 1. С. 126-130.

³¹ *Encyklopedia Wiedzy o Książce*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1971. S. 112-113.

му велика вартість цього циклу для сучасних українських істориків, психологів, політологів та народознавців.

До четвертої групи серії “Міжнародна бібліотека” належить п’ять випусків – 4, 5, 9, 11, 13. Ця група – невеличка антологія унікальних класичних творів. До неї входять: найдавніша пам’ятка старогрейської поезії “Пісні Дебори” (вип. 4); унікальні студії над поезією давньогрецьких класиків Алькаїа і Сапфо (вип. 11); переклад і ґрунтовні пояснення до найстаріших пам’яток німецької поезії X–XI ст., куди входять: “Вессобрунська молитва”, “Пісня про Гільденбранда і Гадубранда” та “Муспіллі” (вип. 9); цікава оповідь про Дантову другу любов з перекладом дев’яти перлин зі спадщини одного з найбільших світових поетів Середньовіччя (вип. 5); детальна студія про життя і творчість Дж. Мільтона та переклад його драми “Самсон Борець” (вип. 13). Вельми цікавою є ілюстрація до книжки “Алькаїа і Сапфо” – І. Франко ілюстрував випуск, як він пише, з “подобизного рисунка на одній старинній сіцилійській вазі IV в. перед Хр[истом]”³².

Два випуски – 4 і 5 – є відбитками з часопису “Неділя” – відповідно ч. 38 і 39 за 1912 р. та ч. 38 і 39 за 1912 р. А це означає, що І. Франко усіма способами намагався донести до якнайширшого кола галицьких читачів перлини світової класики.

П’яту, останню, групу книжок серії “Міжнародна бібліотека” складають п’ять випусків публікацій джерел, пов’язаних з історією культури українського народу. Вельми цікавою з джерелознавчого боку є “Притча про сліпця і хромця” (вип. 3). Цей твір – переробка давньоукраїнського оповідання XII ст. “О тѣлѣ челоуѣчествѣ, и о души, и о въскресении мертвыхъ”. Про цю пам’ятку І. Франко раніше написав досить значну наукову студію “Притча про сліпця і хромця. Причинок до історії літературних взаємин старої Руси” (датована 5 лютого 1904 р.), яку надрукував у виданні “Сборник по славяноведению”³³. Менше за обсягом дослідження він помістив у 1912 р. в часописі “Неділя”³⁴. А ще пізніше, 11–12 вересня 1913 р., І. Франко почав komponувати за цією пам’яткою свою “Притчу про сліпця і хромця”, яку закінчив у Львові 8–9 січня 1914 р. Вперше цей оригінальний твір І. Франка побачив світ аж у 20-ти томовому “Зібранні творів” письменника³⁵.

Для істориків особливу цінність має вип. 6 – “Шість записів князя Іллі Константиновича Острожського з р. 1535–1540” (1913). Вперше це дослідження І. Франко опублікував в “Науковому додатку до “Учителя””³⁶, а передрукував у серії “Міжнародна бібліотека”, як сам свідчить,

в тім намірі, аби зробити приступною нашій ширшій громадї памятку житя та діяльности одного з членів значного руського роду Острожських. Сею публікацією, – продовжує він, – бажаю розпочати ряд подібних видань т. зв. актового архівного матеріалу, приспособленого для розуміння та зацікавленя

³² Алкаїа і Сапфо. *Тексти і студія д-ра Івана Франка...* С. 3.

³³ І. Франко. Притча про сліпця і хромця. Причинок до історії літературних взаємин старої Руси // *Сборник по славяноведению*. 1905. Т. 2. У відділі україніки ЛНБ ім. В. Стефаника зберігається окремий відбиток цієї Франкової праці.

³⁴ *Неділя*. 1912. Ч. 37.

³⁵ І. Франко. *Твори: У 20 т.* Київ, 1954. Т. 13. С. 376–381. Автограф твору: ІЛ. Від. рукописів. Ф 3/233.

³⁶ *Науковий додаток до “Учителя”*. 1912. 20 грудня. Ч. 2.

ширшої громади. Сей матеріал, публікований у спеціальних, часто мало доступних виданнях, навалений там великими купами і доступний хіба спеціалістам історикам, які не все мають можливість використати з нього власне те, що в нім міститься індивідуальне, особисте, або загальнолюдське та цінне навіть із літературного погляду, повинен на мою думку, помалу робитися духовою власністю ширшого загалу у відповіднім обробленю³⁷.

Далі вчений звертає увагу на те, що це, насамперед, пам'ятка нашої народної мови, що тут є дуже цінні подробиці, звороти і назви того часу, коли наше книжне письменство або нічого не творило, або творило дуже мало. Автор небезпідставно твердить, що з уваги істориків випадають події з буденного, родинного та громадського життя – навіть така подія, як глибоко трагічна доля Гальшки Острозької, відбита у М. Грушевського хіба кількома словами “у нотці про князів Острожських у ... “Історії України-Руси”, т. VI, ст. 631”³⁸. Далі І. Франко висуває свою теоретичну культурологічну засаду: “Історія літератури, коли вона має давати хоч приблизно повний образ духового розвою народа, мусить сягати поза обсяг властивої літератури глибоко в історію культури та розвою індивідуального, родинного, громадського та політичного життя, о скільки все те проявляється в пам'ятках чи то писаного, чи устно переданого людського слова”³⁹. І цієї засади він справді дотримувався у своїй видавничій діяльності того часу, що видно і на прикладі серії “Міжнародна бібліотека”.

Князь Ілля Костянтинович, старший брат князя Василя, чоловік енергійної Беати Костелецької – вихованки королеви Бони і батько Гальшки Острозької, героїні незвичайної навіть на ті часи романтичної історії⁴⁰, помер у молодому віці і не встиг себе особливо чимось проявити. Записи, що їх опублікував І. Франко, є цікавими пам'ятками української мови і мають цінність тими деталями, які письменник і вчений добре охарактеризував у “Переднім слові”. Про це він пише так: “Із тих записів князя Іллі Острожського один належить до категорії т. зв. заставних листів, другий містить просьбу до приятеля та сусіда о приятельську услугу, третій містить посвідчене про розмежоване маєтності, четвертий подає запис доходів із маєтностей князя на користь його жінки за визичену від неї значну суму грошей, у п'ятім маємо знов заставний лист на маєтність князя за нову позичку, а в шестім розпорядок останньої волі князя перед смертю”⁴¹.

Тут же подано латинською мовою вірш польського поета з українського роду Андрія Крицького, який підносить до небес чесноти дружини князя Іллі – Беати з Костелецьких. І. Франко подає власний прозовий переклад цього панегірика, щоб найточніше передати його зміст.

Передмова датована 1 грудня 1912 р., отже, книжка побачила світ десь на початку 1913 р. і є однією з перлин усієї п'ятої групи книжок серії, а й, власне, усієї серії “Міжнародна бібліотека”. Словом, без прочитання цієї скромної Франкової

³⁷ І. Франко. Передне слово // *Шість записів князя Іллі Константиновича Острожського...* С. 3.

³⁸ Там само. С. 4.

³⁹ Там само. С. 4.

⁴⁰ Про цю історію див.: І. Крип'якевич. *Історичні проходи по Львові* / Автор передмови Я. Д. Ісаєвич; упорядник тексту, текстол. опрацювання Б. З. Якимович; упоряд. ілюстр. матеріалу Р. І. Крип'якевича. Львів, 1991. С.23.

⁴¹ *Шість записів князя Іллі Константиновича Острожського.* С. 8.

книжечки не зможе обійтися серйозний історик, що досліджує українське минуле другої половини XVI – початку XVII ст.

Як зазначено вище, у 1913 р. в “Міжнародній бібліотеці” побачило світ вісім з усіх 14 випусків серії (за винятком вип. 3 “Притчі про сліпця і хромця”), решта випусків п’ятої групи становить видання історичних джерел, а це значить, що у той час І. Франко особливу увагу приділяв публікації і популяризації джерел до історії України, пам’яткам давньоукраїнської літератури.

Вип. 8 – “Молитва за ворогів” – побачив світ, напевне, на початку 1913 р., оскільки передмова до книжечки має дату 13 листопада 1912 р. Розвідку на цю тему І. Франко написав взимку 1911 р. і надіслав до Києва М. Грушевському, щоб той помістив їх у львівських “Записках НТШ” або в київських “Записках Українського Наукового товариства”. На свого листа до М. Грушевського І. Франко відповіді не отримав, натомість від секретаря редакції київської газети “Громадська думка” Всеволода Козловського, котрий від 1906 р. мешкав у Львові, дізнався, що розвідку помістять в “Записках УНТ” зі скороченнями. Ознайомившись з публікацією в “Записках УНТ”⁴², І. Франко був дуже огірчений невправним редагуванням, переведеним проф. В. Перетцом, особливо скороченнями, які собі дозволив зробити редактор. Мало того – авторові навіть не повернули рукопису статті. І. Франко зазначає:

признавши потрібним випустити в світ свою розвідку окремим виданем, я троха розширив мої цитати з Біблії і додав те, що пропустив редактор на кінці, та подбав також про справлене деяких друкарських помилок та, – продовжує він, – неконсеквенцій правопису в київським тексті⁴³.

Думаю, що ця книжечка зацікавить і своїм змістом, і способом оброблення теми ширший круг інтелігентних читачів, а особливо молодіжи, якій у її шкільних студіях так тяжко вибити ся зі схоластичної рутини та бездейности на дорогу правдивої, свобідної від усяких пересудів наукової праці. Та можливо, що вона дасть дещо до думаня та знаня також менше вченим інтелігентам, а навіть інтелігентним селянам⁴⁴.

Розширивши у тексті цитати зі Святого Письма, І. Франко додав до “Молитви” “Притчу про немилосердя” та віршований переспів уривка “Слова святих отців о разсмотренії і любви”, взятого із “Ізмарагда”. Як бачимо, публікація цієї розвідки І. Франка в “Міжнародній бібліотеці” набагато вартісніша, аніж в “Записках УНТ”.

Аналогічно розширеною, переробленою і доповненою є студія І. Франка “Пяницьке чудо в Корсуні” з додатком його “Притчі про двох рабів”. Як пояснює сам автор, перший варіант дослідження він опублікував у “Записках НТШ” за 1901 (Т. 44. Кн. 6. С. 1-14) під заголовком “Пяницьке чудо в Корсуні, причинок до староруської легендової літератури”. Цікавим фактом для істориків Львова є те, що обидва рукописи з кінця XVI та початку XVII ст. зберігалися у нашому місті: один – у бібліотеці Осолінських (№. 38, карта 338), а другий – у бібліотеці Львівського університету (I, F, 15) (цей манускрипт колись був власністю церкви в Полоцьку, а пізніше Василянського монастиря в Замості)⁴⁵. Свою думку, що

⁴² *Записки Українського Наукового Товариства у Києві*. 1911. Кн. 8. С. 53-61.

⁴³ І. Франко. Передне слово // *Молитва за ворогів. Студія І. Франка...* Львів, 1913. С. 4-5.

⁴⁴ Там само. С. 5.

⁴⁵ *Пяницьке чудо в Корсуні. Студія д-ра Івана Франка ...* С. 3-4.

“Пяницьке чудо” є твором староруського письменства, Франко, видаючи його в “Міжнародній бібліотеці”, не змінив. “Коли проте тепер вважаю відповідним обробити його на ново, роблю се тому, бо знайшов деякі матеріали, що надають сему малому оповіданню далеко більше значінє, ніж я перед тим міг уявити собі”⁴⁶.

Оскільки праця завершена 3-го квітня 1913 р., можна вважати, що книжка побачила світ не пізніше травня 1913 р.

“Притча про двох рабів” датована груднем 1911 р. і присвячена Ользі Альбранд (Альбрант). У примітках до т. 3 п’ятдесятитомника І. Франка про цей вірш написано так: “Вперше надруковано в ж. “Сяйво”, 1913, ч. 4, с. 102-103”⁴⁷. Важко однозначно твердити, що є фактично першодруком – публікація в журналі “Сяйво”, чи випуск 10 “Міжнародної бібліотеки”. На нашу думку, ближчим до авторської волі є текст у серійній книжці, коректу якої робив сам І. Франко.

Тепер кілька слів про особу, якій присвячено цього вірша. Ольга Альбранд чи Альбрант – київська курсистка, подруга дружини І. Франка Ольги з Хоружинських. З Ольгою Альбранд І. Франко познайомився ще під час першої своєї поїздки до Києва. У листі до О. Хоружинської зі Львова від 10 січня 1886 р. він просить свою наречену; “пишіть у своїх курсах, о товаришках, особливо о тих, котрих я знаю: о Доброграсвій (в котрій тут один наш чоловічок закохався – але се секрет!), о Єгуповій, котрій я рад би написати дещо, та не знаю адреса, о Максимовичці, о Альбрант – ну, і о кім ще хочете, не забуваючи, звісно, й про археологію Мельн[ик]”⁴⁸.

Очевидно, О. Альбранд справила на І. Франка особливе враження, він розпочав листуватися з нею – в листі до дружини у січні 1887 р., котра тоді перебувала в Києві, він навіть нагадував, щоб зайшла до подруги і розпитала, чи та дістала від нього листа і чому не відповіла⁴⁹.

Востаннє згадує І. Франко О. Альбранд в листі до дочки Ганни в лютому 1915 р. – він запитує, чи була вона в Ольги Альбранд, просить написати йому, чи та не бідує і чи потребує допомоги⁵⁰. У спогадах про батька Ганна Ключко-Франко ні словом не обмовилася про свою зустріч із цією жінкою⁵¹. Звертаємо увагу на ці моменти з життя І. Франка і його спілкування із сучасниками тому, що вони важливі для його майбутньої фундаментальної наукової біографії.

Останньою книжкою цієї групи став вип. 12 – “Котра віра ліпша? Інтермедія Жида з Русином”. Праця над цією книжкою закінчена у першій половині 1913 р., отже, вона побачила світ десь у липні – серпні 1913 р.

Ця студія є істотним внеском І. Франка в дослідження історії українського театру: він справедливо вважав, що інтермедії є важливими пам’ятками нашого письменства XVII – XVIII ст. і оголосив, що розпочинає “отсею книжечкою видане всіх доси відомих інтермедій, написаних на українській території”⁵².

⁴⁶ Там само. С. 3-4.

⁴⁷ І. Франко. *Зібрання творів: У 50-ти т.* Київ, 1976. Т. 3. С. 434.

⁴⁸ І. Франко. *Зібрання творів: у 50-ти т.* Київ, 1986. Т. 49. С. 15.

⁴⁹ Там само. С. 100.

⁵⁰ Там само. Т. 50. С. 423.

⁵¹ Спогади Анни Ключко-Франко під заголовком “Іван Франко та його родина” // *Спогади про Івана Франка / Упоряд., вступ. ст. і прим. М. Гнатюка.* Львів, 1997. С. 465-490.

⁵² *Котра віра ліпша? Інтермедія Жида з Русином...* Львів, 1913. С. 3.

Що цей намір був справді серйозний, свідчить те, що наприкінці вступу до вип. 12 І. Франко подає “реєстр тих руських інтермедій, які дійшли до нас і які будуть опубліковані в дальших томиках отсега видання” – там названих за змістом інтермедій (з покликами на джерела і публікації) всього 31. Отож, І. Франко подав тут фактично проспект цілої видавничої серії⁵³.

Отже, випуск 12 “Міжнародної бібліотеки” мав би започаткувати нову серію джерел до історії давнього українського театру, та цього не сталося. Можлива причина – заангажування І. Франка до співпраці з І. Калиновичем у проекті “Всесвітня бібліотека”, але, мабуть, найголовнішими причинами були все-таки його стан здоров’я і початок світової війни.

Текст згаданої інтермедії та студію про неї під назвою “Інтермедія єврея з русином” І. Франко написав ще в 1907 році, а надрукував в 1909 році у Харкові в збірнику, виданому на честь проф. М. Сумцова⁵⁴. Однак І. Франко був незадоволений цією публікацією, оскільки “се видане подає текст інтермедії та мою розвідку до неї з дуже многими помилками, я вважаю потрібним передрукувати її тут поправлену та доповнену як першу в серії мого видання інтермедій”⁵⁵. Саме ця обставина й спонукала його видати інтермедію як один з випусків “Міжнародної бібліотеки”.

* * *

Отже, побачило світ 14 випусків книжок. Тільки воєнне лихоліття та загрошення хвороби І. Франка завадили виходу в світ її 15-го випуску, де мав бути опублікований його ж переклад німецькою мовою першої сцени твору псевдо-Міцкевича “Wielka utrata”. У архіві І. Франка зберігається відбиток обкладинки та переднє слово автора до читачів (автограф і верстка німецькою мовою). Взагалі це вельми цікава знахідка стосовно історії видавничої діяльності І. Франка. У жодній своїй видавничій серії він ніколи не друкував перекладів чужою мовою, а робив переклади з чужих мов українською.

Задуманий 15-тий випуск серії “Міжнародна бібліотека” – якийсь дивний симбіоз щодо оформлення обкладинки. В усталеному від вип. 8 оформленні, під назвою серії українською мовою “Міжнародна бібліотека”, німецькою мовою надруковано: “Der grosse Verlust. Ein Drama von A. Mickiewicz. Entdeckt und herausgegeben von Dr Iwan Franko”. Книжка мала друкуватися в тій же “Загальній друкарні” (“Allgemeine Druckerei”, Piekarska – Gasse, 33), у Львові, 1915.

У передмові автор відзначає, що ця “стаття була призначена для віденської газети “Zeit”, але через мобілізацію, оголошену в серпні 1914 р., всі поштові зв’язки були перервані, залишилося мені друкувати у вересні і жовтні свіжо написаний німецький

⁵³ Там само. С. 16-19.

⁵⁴ *Сборник Харьковского историко-филологического общества. Изд. в честь М. Ф. Сумцова.* Харьков, 1909. С. 92-103.

⁵⁵ *Котра віра ліпша? Інтермедія Жида з Русином...* С. 6-17. Цікаво, що в поданому тут проспекті майбутньої серії видань інтермедій саме ця книжка значиться під ч. 4. Опис збережених в архіві І. Франка автографів, які стосуються цієї праці, див.: І. Франко. *Зібрання творів: У 50-ти т.* Київ, 1983. Т. 39. С. 647.

переклад першої сцени драми А. Міцкевича у Львові як окремий випуск редакційної мною української (без виключення інших мов) “Міжнародної бібліотеки”⁵⁶.

Як бачимо, дух А. Міцкевича й справді переслідував І. Франка в останні роки його життя. Франкові не досить було опублікувати “Wielku utratu” окремою книжкою, розоривши себе дорогоцінним виданням, так він ще перекладає цей псевдотвір польського *wieszca* німецькою мовою, тратячи на це і час, і кошти. Нещасливі обставини воєнного часу і російська окупація Львова не дозволили йому здійснити цей непотрібний нікому задум.

Як видавничий задум І. Франка цікаве останнє речення верстки передмови до 15-го випуску серії: “З технічних засад, щоб витримати кількість друкованих сторінок, в кінці буде доданий мій переклад з української “Притчі про захланність”⁵⁷. Отже, ми маємо німецькомовний, досі недрукований, автопереклад цієї цікавої притчі, яку, як оригінальний твір, він написав за мотивами староруської прозової легенди “Притча про гадюку в домі”. Тут слід також нагадати, що переклад сучасною українською мовою цієї пам’ятки разом з її поетичною обробкою І. Франко надрукував у збірнику “Вибрані твори українських письменників” (ч. 2-3. Львів, 1912. С. 67-92).

* * *

Зупинимось на художньому оформленні та накладі випусків серії “Міжнародна бібліотека”.

На відміну від серії “Універсальна бібліотека”, для якої співвидавець І. Франка Онуфрій Пашук замовив спеціальне кліше, автором якого був литовець за походженням Геґедіс, оформлення м’яких обкладинок “Міжнародної бібліотеки” простіше. Книжки серії друкувалися у таких друкарнях: “Загальна друкарня”, друкарня Айхельбергера і друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка. Започаткувавши друк в “Загальній друкарні” (Академічна, 8), видавець І. Франко далі орієнтувався на перших два випуски серії: обкладинка зеленого кольору мала доволі просту орнаментальну рамку, в яку зібрано назву серії, місце видання, назву друкарні. Під назвою книжки давалася невеличка прикраса у вигляді квіточки, але саме цієї деталі не дотримувалася друкарня І. Айхельбергера. Попри друк книжок у різних друкарнях, попри те, що орнаментальні рамки не ідентичні, до вип. 8 витримано ідею оформлення, започатковану у вип. 1 серії. Далі, до вип. 14 – на нашу думку, це була пропозиція метрампажа “Загальної друкарні” (вул. Пекарська, 32) – усі книжки мають однакову, складнішу рамку, з сецесійним шрифтом назви серії, цікавим сецесійним (правда, досить масивним як на розмір книжки) елементом, що розділяє назву книжки та місце її видання. Однакову прикрасу, що підпирає назву серії, вжито на титульних сторінках книжок, що побачили світ у цій друкарні. На жаль, не кожен випуск “Міжнародної бібліотеки” має назву серії на титульному аркуші – вона відсутня у вип. 1, 2, 6, 14, а втрата обкладинки не дає можливості повністю ідентифікувати книжку як частину серійного видання. Розміри книжок серії – 16°, до обрізу 15 x 11,5см. Вони мають

⁵⁶ ІЛ. Від. рукописів. Ф. 3/459, переклад з німецької.

⁵⁷ Там само. Переклад з німецької наш.

практично однакову шпальту набору 11 x 7,2 см; кожна друкарня давала шрифти різного кегелю. Ціна примірника – 20 – 60 сотиків, тобто її розраховано на широкі кола читачів. Попри скромне оформлення, “Міжнародна бібліотека” усе ж виглядає доволі елегантно, може служити прикладом серійного оформлення української книжки напередодні Першої світової війни.

У результаті опрацювання архівних матеріалів ми розшукали документи, які точно встановлюють наклад кількох видань “Міжнародної бібліотеки”. Отже, вип. 3 “Притча про сліпця і хромця”, вип. 4 “Пісня Дебори” та вип. 5 “Дантова друга любов” побачили світ кожен накладом 1000 прим⁵⁸. Відповідно, за ці книжки І. Франко заплатив друкарні 40, 60, 60 корон, всього за три випуски – 160 корон⁵⁹. Кожна книжка вип. 3 коштувала 20 гелерів, а наклад кожного з цих трьох випусків – 200 корон. Видавець, отже, без книжкового рабату (знижки) міг евентуально заробити 600 корон. Книжковий рабат складав, як правило, 20%, отже, чистий виторг мав би бути 480 корон. Якщо змінювати Франкові витрати на друк (160 корон), то доходимо висновку, що видавець заробив на цих трьох книжечках 320 корон, тобто рівно вдвічі більше, як вклав. Правда, цей розрахунок ідеальний, адже треба було не роздавати безкоштовно жодного примірника, а продавати увесь наклад. Маємо, таким чином, свідчення про те, що і в Австро-Угорській монархії видавнича справа була прибутковою.

З великою вірогідністю можемо твердити, що наклад фактично кожного з випусків “Міжнародної бібліотеки” був у межах 1000 прим.

Книжки, якими користувався Франко і які зберігаються у відділі україніки Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка, мають тверду паперову оправу, ледериновий хребет з тисненням золотом числом книжки на верхній дошці ледеринової вставки. Очевидно, що ці оправи, як аналогічні серії “Універсальна бібліотека”, були зроблені в палітурній майстерні університетської бібліотеки тоді ж, напередодні війни.

Тепер сформулюємо висновки нашої студії.

1. Дешеві малоформатні серії були дуже популярні. Започаткована ляйпцігським видавцем Рекламом (Reclam) у 1867 р. серія “Reclam Universal Bibliothek” була прикладом для низки видавців також і польської книжки Адама Бартошевича (Bartoszewicz) і Альтенберга (H. Altenberg) у Львові, Цукерканделя (Zuckermandel) у Золочеві та ін., для багатьох українських видавців (дешеві серії видавництв “Просвіта”, “Общества імені Качковського” тощо).

2. Практично усі Франкові видавничі серії, які ми назвали у вступі нашого дослідження, продовжували теоретичні і практичні засади Франка – видавця, що він їх започаткував ще в 70-х роках XIX ст. і на які взувалися галицькі видавці Євген Олесницький (“Русько-Українська бібліотека”, 1884–1886), Денис Лукіянович (“Універсальна бібліотека”, 1895–1896), Кость Паньківський (“Дрібна бібліотека”, 1894–1897), Федь Федорців (“Новітня бібліотека”, 1912–1923), Іван

⁵⁸ Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 309 (НТШ). Оп. 1. Од. зб. 614. Арк. 460 зв., 464 зв., 494 зв.

⁵⁹ Там само.

Калинович (“Всесвітня бібліотека”, 1914, 1917–1921) та інші. Врешті, досвід Франка використовував і такий потужний видавець, як Яків Оренштайн, успішно видаючи свою “Загальну бібліотеку”, – маю на увазі ту програму, яку реалізувала Українсько-руська Видавнича Спілка. Серед її засновників і ключових фігур до своєї хвороби був І. Франко.

3. “Міжнародна бібліотека” стала продовженням “Універсальної бібліотеки”, в якій Франко з 24-х планованих видань (за проспектом О. Пашука) видав 8 книжок. Отже, впродовж 1909–1913 рр. тільки в серійних виданнях “Універсальна бібліотека” та “Міжнародна бібліотека” І. Франко видав 22 книжки – і це попри тяжку хворобу, масу інших проєктів, про які ми згадували вище, зокрема такий коштовний і трудомісткий, як драма псевдо-Міцкевича “Wielka utrata”.

4. Твори, які побачили світ в “Міжнародній бібліотеці”, впливали на розвиток національно політичного руху, розширювали світогляд народу, насамперед української інтелігенції, продовжували переорієнтацію передовсім галицького українського суспільства на суспільно-культурницькі цілі. Врешті, саме на цих засадах стояли майже усі галицькі видавці початку ХХ ст.

5. Особливо звертаємо увагу читачів на групу перекладів із чужоземних літератур із широкими коментарями перекладача (4 книжки) та групу публікацій джерел, пов’язаних з історією культури українського народу, з ґрунтовним коментарем до них (5 книжок). Це була частина того величезного пласту фундаментальних досліджень, над якими Франко працював до хвороби на зламі ХІХ–ХХ ст. і який міг підняти на своїх плечах тільки він – титан праці і духу.

6. Видаючи серійні видання глибокого змісту і великої широти невеликим обсягом і відносно великими накладками (понад 1000 прим.), І. Франко ставив перед собою дуже шляхетну мету – щоб добра книжка могла потрапити під селянську стріху, а, отже, стати основою духового розвитку для талановитих селянських дітей.

Книговидавнича діяльність Франка стала значним внеском у суспільне життя України, відіграла важливу роль у збагаченні української культури. Він був активним творцем духових цінностей і пропагував свій доробок як видавець.

ДОДАТОК № 1

Видавнича серія Івана Франка
“Міжнародна бібліотека”

Ч. 1. Афанасьєв (Чужбинський) Александер Степанович. *Українські поезії. Видане і передмова Івана Франка*. Львів: Накладом автора, 1912. (Із “Загальної Друкарні”, Львів, Академічна, 8). 136 с. Ціна 60 сот.

Зміст: Передне слово (с. 3-4); Александер Степанович Афанасьєв-Чужбинський. (Ів Франко, писано дня 8 січня 1912 р., с. 5-14); **I. Що було на серці** (с. 15-54): Передне слово (17). I. Е. П. Гребінці (18); II. Прощання (с. 19); III. Шевченкови (с. 20-22); IV. Пісня (22-23); V. Весело (23-24); VI. Думка на могилі Грицька Основяненка (с. 24); VII. Думка (с. 24-25); VIII. Весна (с. 25-28); IX. Осінь (с. 28-31); X. Роздумя (с. 31-32); XI. Огнище (с. 32-33); XII. Прощанне (с. 33-34); XIII. Безталання (с. 4-36); XIV. Могила (с. 36-37); XV. Дівочька правда (с. 37-38); XVI. Місяць (с. 38-41); XVII. Метіль XVIII. Жаль (с. 43-44). XIX. Товаришеви (с. 44-46); XX. Співака (с. 46-48); XXI. Люблю співать (с. 48-49); XXII. Над гробом Шевченка (с. 45-50); XXIII. Парубочий жаль (с. 50-51); XXIV. Блакитнеє небо (с. 51); XXV. Українські народні пісні (с. 52-54): 1. Ой під мостом (с. 52); 2. Ой в Криму на ринку (с. 52-53); Не жаль мині (с. 53-54).

II. Чари, поема (с. 56-78).

III. Безбатченко, поеми (с. 79-111).

Postscriptum до поеми (с. 111-114).

IV. Переклади з російського, зладив Іван Франко (с. 115-128).

1. Вартовий (с. 117-119); 2. Серце (с. 119-120); 3. Під неділю (с. 120-121); 4. Українська дума (с. 121-122); 5. Зірнька (с. 122-123); 6. Хмарка (с. 123-124); 7. Буря (с. 124-125); 8. Парубоцька правда (с. 125-126); 9. Руська пісня (с. 127-128).

Перспект видавництва “Міжнародня Бібліотека” (с. 129-133).

Ч. 2. І. Франко. *Каменярі*. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання. Львів, 1912. (Із “Загальної Друкарні”, Львів, Академічна, 8). 23 с. Ціна 20 сот.

Ч. 3. І. Франко. *Притча про сліпця і хромця. Памятка староруського письменства*. Переклад і пояснене Івана Франка. (З друк. І. Айхельбергера, Львів, Ринок, ч. 10). Львів, 1912. 16 с. Ціна 20 сот.

Ч. 4. І. Франко. *Пісня Дебори. Найдавніша памятка старогєбрейської поезії*. (Відбитка з “Неділі ч. 38 і 39 з 1912 р.). Львів, 1912. (З друк. І. Айхельбергера, Львів, Ринок, ч. 10). 32 с. Ціна 20 сот.

Ч. 5. І. Франко. *Дантова друга любов* (Відбитка з Неділі, ч. 38 і 39 з 1912 р.). Львів, 1912. (З друк. І. Айхельбергера, Львів, Ринок, ч. 10). 33 с. Ціна 20 сот.

Ч. 6. *Шість записів князя Іллі Константиновича Острожського* з р. 1585–1540. З передмовою та поясненнями подав Др. Іван Франко. Львів, 1913. (З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка). 40 с. Ціна 40 сот.

Зміст: Передне слово (3-4) [Розвідка] (5-40).

Ч. 7. І. Франко. *Рутенці. Типи галицьких Русинів із 60-тих та 70-тих рр. мин. в.* Львів, 1913. (“Загальна Друкарня”, ул. Пекарська, ч. 32). 42 с. Ціна 40 сот.

Зміст: Передне слово (писано дня 17. XII. 1912, с. III-X); **Рутенці. Типи й портрети галицьких людей** (с. 1-42): Передмова (писано у вересні 1878 р., с. 3-5). I. Молода Русь (с. 6-15); II. Звичайний чоловік (с. 15-24); Знеохочений (с. 24-33); Патріотичні пориви (с. 34-42).

Ч. 8. І. Франко. *Молитва за ворогів. Студія Івана Франка.* Львів, 1913. (“Загальна Друкарня”, ул. Пекарська, ч. 32). 21 с. Ціна 20 сот.

Зміст: Передне слово (писано у 13 падолиста 1912, с. 3-5); Молитва за ворогів (с. 6-21).

Ч. 9. *Найстарші пам'ятки німецької поезії IX–XI вв.* Тексти, переклади й пояснення д-ра Івана Франка. Львів, 1913. (“Загальна Друкарня”, ул. Пекарська, ч. 32). 64 с. Ціна 40 сот.

Зміст: I. Вступні зауваги (4); II. Початки німецької поезії (5-10); III Вессобрунська молитва (11-16); IV. Пісня про Гільденбранда й Гадубранда (17-32); V. Муспіллі (33-55); VI. Основи сеї поеми (56-60); VII. Поетична форма сих творів (61-63).

Ч. 10. І. Франко. *Пяницьке чудо в Корсуні. Студія д-ра Івана Франка.* Друге перероблене й доповнене видане. Додано того ж автора Притчу про двох рабів. Львів, 1913. (“Загальна Друкарня”, ул. Пекарська, ч. 32). 31 с. Ціна 40 сот.

Ч. 11. *Алькай і Сапфо. Тексти й студія д-ра Івана Франка. З подобизною старинних портретів обоїх.* Львів, 1913. (“Загальна Друкарня”, ул. Пекарська, ч. 32). 50 с. Ціна 40 сот.

Зміст: I. На горі грецької лірики (5-7); II. Алькай (8-22); Сапфо (23-50).

Ч. 12. *Котра віра ліпша? Інтермедія Жида з Русином.* Тексти й студія д-ра Івана Франка. Львів, 1913. (“Загальна Друкарня”, ул. Пекарська, ч. 32). 47 с. Ціна 40 с.

Зміст: Вступ (3-19); Котра віра ліпша? (21-47).

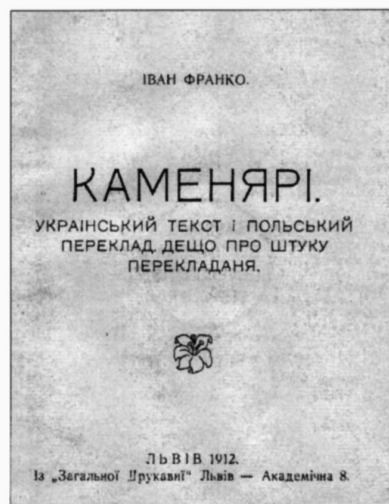
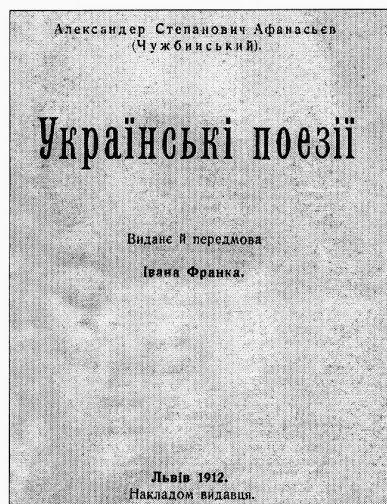
Ч. 13. Мільтон Дж. Самсон Борець: Драма. Переклад і студія д-ра Івана Франка. Львів, 1913. (“Загальна Друкарня”, ул. Пекарська, ч. 32). 114 с. Ціна 80 сот.

Зміст: Передмова: I. Житє Джона Мільтона (3-8); II. Літературна діяльність Мільтона (8-14); Жерела “Самсона Борця” (14-28); Розбір драми Мільтона (28-33); Самсон Борець (35-114).

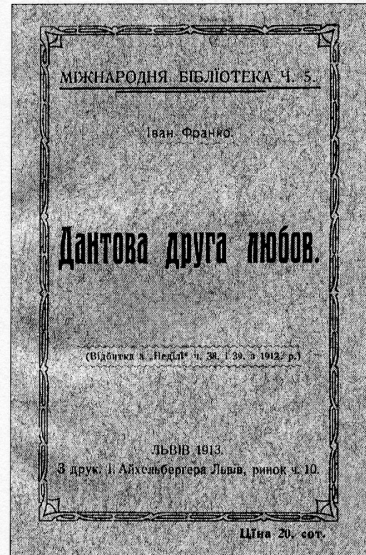
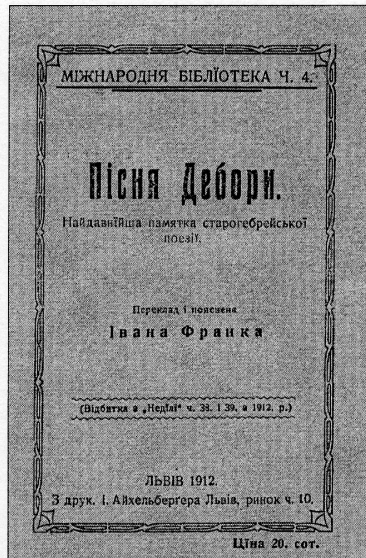
Ч. 14. Франко І. Темне царство. Студія з приводу Шевченкових поем “Сон” і “Кавказ”. Видане для вшанованя сотих роковин уродин Тараса Шевченка. Львів, 1914. (“Загальна Друкарня”, ул. Пекарська, ч. 32). 47 с. Ціна 40 сот.

Зміст: Передне слово (3-4); Темне царство (5-47).

ДОДАТОК № 2

*Обкладинки та титульні аркуші перших випусків
серії “Міжнародна бібліотека”*

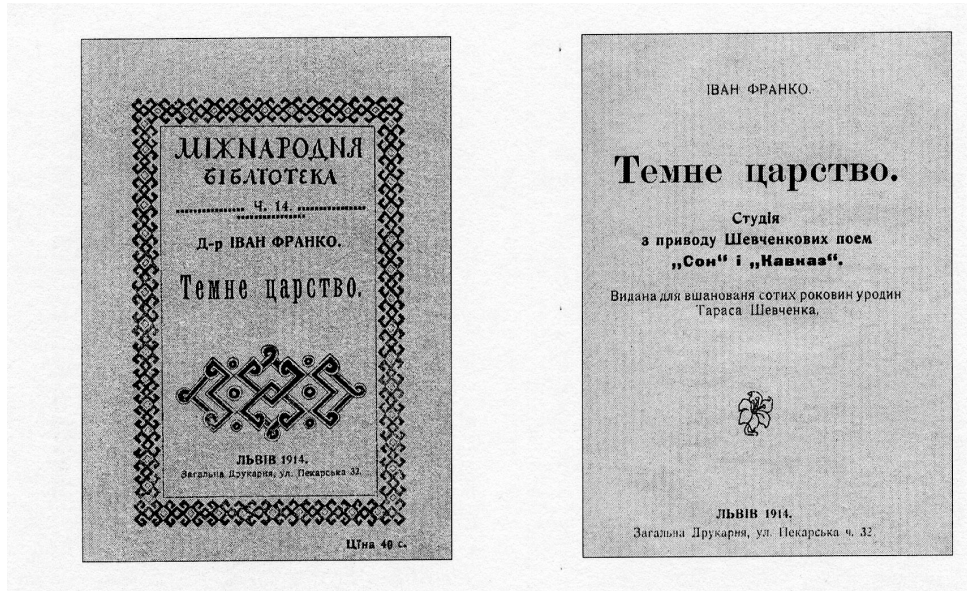
Обкладинки окремих випусків серії “Міжнародна бібліотека”, які друкувалися у різних друкарнях Львова

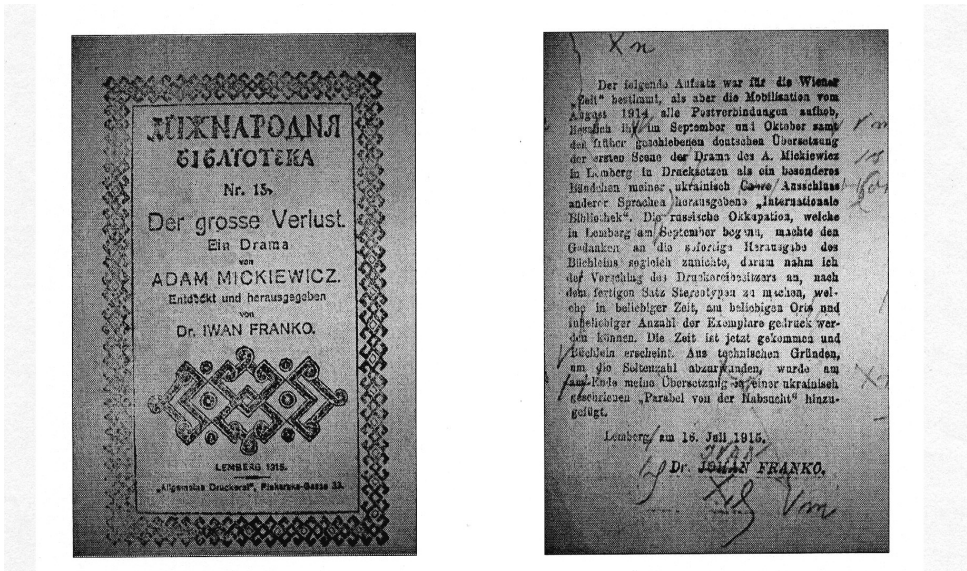
*Типове оформлення
серії “Міжнародна бібліотека” друкованої в
“Загальній друкарні”, починаючи з вип. 8*

*Титульний аркуш та ілюстрація (с. 3)
випуск 11 серії “Міжнародна бібліотека”*

Обкладинка і титульний аркуш останньої книжки серії "Міжнародна бібліотека"

Обкладинка та верстка передмови книжки І. Франка, яка не побачила світ